

szeretne megnézni, sajnos nem egy esetben hibát jelez a gép: vagy az adatok nem állnak rendelkezésre, vagy a táblázatot nem tudja kezelni a program, ez sajnos egy laikus felhasználó számára nem derül ki a hibajelentésből.

Befejezésként érdemes megjegyezni, hogy az ötlet kiváló, az online adatbázis hasznos lehet kutatóknak, oktatás iránt érdeklődő laikusoknak egyaránt, viszont mindenképpen szükség lenne az adatok rendszeres – minimum évi egyszeri – frissítésére. Egy ilyen nagyságrendű és alaposan alátámasztott tudományos munka esetén jogos az elvárás, hogy ne kelljen az adatokat fenntartással kezelni (jelenleg ugyanis sajnos még ez a helyzet).

(Robert J. Barro & Jong-Wha Lee: *A New Data Set of Educational Attainment in the World, 1950–2010*. Cambridge, Mass, 2012. *NBER Working Paper Series, 15902*.)

Dóra László

FRISS ADATOK AZ OKTATÁS HELYZETÉRŐL ÉS SZEREPÉRŐL

A történelem során még soha annyian nem jártak iskolába világszerte, mint ahányan ebben a pillanatban. Természetesen vannak különbségek országok, régiók és generációk között, de például az OECD-országokban 2000-hez viszonyítva is jelentős növekedést mutat azok száma, akik különböző oktatási formákban, képzéseken vesznek részt.

Recenzióinkban a legújabb *Education at a Glance*-kiadvány iskolázottságra vonatkozó adatait, elemzéseit mutatjuk be az olvasónak. A 2013-ban megjelent, de 2008 és 2011 közötti adatokat tartalmazó kötet nem titkolt célja ezáltal az is, hogy informálja a tagállamok döntéshozóit arról, hogy nemzetközi összehasonlításban hol áll saját országuk oktatása. Óvatos megfogalmazással azt is mondhatnánk, az adatok az egyes kormányok számára lehetőséget nyújtanak egy hatékonyabb, innovatív oktatáspolitikai fejlesztésére, abból a célból, hogy gazdasági értelemben versenyképesebb, szociális értelemben egyenlőbb esélyeket biztosító rendszereket hozhassanak létre. Az „óvatos” kifejezést az indokolja, hogy az eredmények könnyen igazolhat-

ják a politikusok számára az oktatási költségek csökkentését, már amennyiben csupán azt a tézist emeljük ki, hogy – a közölt eredmények szerint – az oktatási költségek növelése nem áll feltétlenül egyenes arányban egy sikeresebb, eredményesebb oktatással.

Az oktatásban való részvétel az emberi erőforrások, képességek, a munkaerő-piaci lehetőségek egyik fontos mérőszáma. Általánosságban véve elmondható, hogy a magasabb iskolázottságúak munkanélküliségi rátája alacsonyabb, jövedelmük magasabbak. Éppen ezért nagy a motiváció a továbbtanulásra, a kormányok feladatát pedig sokan abban látják, hogy úgy szervezze meg az oktatást, hogy az a munkaerőpiac elvárásaira releváns válaszokat adjon.

Az elmúlt évtizedben szinte minden OECD-ország felismerte az oktatás és képzés jelentőségét, és jelentősen növekedett a lakosság oktatásba való bekapcsolódása. A középiskola sikeres elvégzése mindenütt fontossá vált, tekintettel a tudásalapú társadalom munkaerő-piaci kihívásaira. A változó globális világ kihívásaihoz való rugalmas alkalmazkodás elengedhetetlen feltétele a friss, haladó tudás, elsajátítása és elmélyítése, a munkaerő-piaci kihívásoknak való megfelelés. Ahogy a kötetben olvashatjuk: a középiskola megalapozza és elmélyíti azt a tudást, ami szükséges a továbbtanuláshoz, a tudományos pályához vagy a munkaerőpiacon való elhelyezkedéshez, továbbá az elkötelezett és aktív állampolgári lét megalapozásához.

A felső középfok számos országban nem kötelező (a tankötelezettségi kor alacsonyabb). A becslések szerint az OECD-országokban a fiatalok 83 százaléka fogja befejezni a felső középfokú tanulmányait az életében, a G20 országokban 79 százalék. Egyes országokban (Dánia, Finnország, Nagy-Britannia, Hollandia, Japán, Korea, Németország, Szlovénia) ez az arány 90 százalék, viszont Törökországban és Mexikóban csak 60 százalék. Ugyanakkor épp Mexikóban, Portugáliában, valamint Törökországban és Spanyolországban mutatható ki a leggyorsabb növekedés.

Izgalmas megvizsgálni, hogy milyen életkorban lehet az egyes országokban végzettséget szerezni: ez ugyanis az egyes országok oktatási rendszerei közötti rendszerek flexibilitása közötti különbséget is mutatja. Átlagosan a fiatalok elsőként 20 éves korukra fejezik be a középiskolai tanulmányaikat. (Izraelben, Törökországban és

az USA-ban 17 évesen, míg Finnországban, Izlandon, Norvégiában és Portugáliában 22 éves korban.) Néhány országban a lemorzsolódott fiatalok könnyen visszakapcsolódhatnak az oktatásba. Ilyen például Dánia, Finnország, Hollandia vagy Norvégia, ahol a végzősök 10 százaléka 25 év feletti. Izlandon és Portugáliában ez az arány még magasabb: 20, illetve 30 százalék. Ezekben az országokban különböző „második esélyt” nyújtó programoknak köszönhetően relatív idős korban is megszerezhető a középfokú végzettség.

Önmagában a középfokú elvégzése nem segít a munkaerő-piaci elhelyezkedésén, a munkahely megtartásán, sőt növeli az elszegényedést, az alacsonyabb jövedelem esélyét. Minden olyan képzés, amely a középfokú oktatást követi, konkrét szak tudással kell, hogy felvértesse a hallgatót. Ez a továbbképzésekre, tanfolyamokra és a felsőfokú oktatásra egyaránt igaz. Éppen ezért a rugalmasabb átjárhatóság, könnyű továbbtanulási esélyek megteremtése esszenciális, mert elősegíti a hallgatói motivációt a középfokú oktatás után továbbtanulásra. Pozitív példaként néhány ország kiemelhető. Hollandiában a rendszer egyértelműen motiválja a diákokat a továbbtanulás felé. Finnországban átjárhatóak a felsőoktatás és a tanfolyami rendszerek, így a diákok egyéb flexibilis képzésben részesülnek, és saját döntésük, hol hallgatnak órákat. (Igaz, a VET-programokban részt vevők jellemzően nem tanulnak tovább a felsőoktatásban, hanem belépnek a munkaerő-piacra. A finn felsőoktatásban *numerus clausus* van érvényben, limitált a férőhelyek száma. Éppen ezért a középfokú oktatás végzettségűeknek gyakran évekig kell várniuk, hogy bejussanak a felsőoktatásba.)

Izlandon kreditrendszer segíti az iskolák és oktatási programok közötti átjárást. A középfokú tanulmányait a legtöbb diák érettségivel zárja, ami egyben felvételiként is szolgál a felsőoktatási intézményekben. Azonban az érettségítévékönek csak kis százaléka érettségizik azzal a céllal, hogy felsőoktatási intézményben tanuljon tovább. Németországban és Franciaországban a VET-programok ugyan közvetlenül nem vezetnek a felsőoktatásba, de hozzásegítik a fiatalokat a felsőfokú továbbtanuláshoz.

A fenti trendekkel ellentétben, Szlovéniában a posztsekunder képzés aránya kevésbé jellemző, 20 százalékkal kevesebben vesznek részt ilyen programokban, mint ahányan felsőfokú intéz-

ményekben továbbtanulnak. Ráadásul még számukra is könnyű az átjárás, a továbbtanulás valamelyik felsőfokú oktatási intézményben.

Az OECD-országokban élő aktív korú felnőttek harmadának, egyes országokban (Ausztria, Csehország, Észtország, Németország, Japán, Lengyelország, Szlovákia, Szlovénia, Svédország) a népesség felének a középfokú iskolai végzettsége. Mexikóban, Portugáliában és Törökországban ez az arány mindössze 20 százalék. Olaszországban és Spanyolországban is többen vannak azok, akik nem szereznek középfokú végzettséget, mint ahányan középfokú vagy felsőfokú végzettségre tesznek szert.

Ausztriában, Németországban, Luxemburgban és Svájcban a közzsféra a magánszektortal együttműködve végez posztsekunder képzéseket. Ezekben az országokban ennek a képzési formának nagy hagyománya van, és ezek az intézmények fontos szerepet töltenek be a diákok munkaerő-piaci felkészítésében. (Más országok is átalakítják középfokú oktatást követő, nem felsőfokú képzés lehetőségeiket: Csehországban 15 százalékkal, Finnországban 20 százalékkal növekedett az ilyen VET-programokban részt vevők aránya a vizsgált periódusban.)

A VET-rendszer előnye, hogy munkáltatók és munkavállalók, valamint szakszervezetek részt vállalhatnak a képzés szabályainak és kereteinek kialakításában. Míg a magánszektor a gyakorlati tudásért vállalt felelősséget, az iskola a szakma gyakorlásához szükséges elméleti tudást biztosítja. A partneri viszony lényege, hogy a vállalatok és a munkavállalók igényei találkoznak. Ausztriában például azok a diákok, akik a középfokú befejezése után nem tudnak tovább tanulni, vagy nem találnak megfelelő munkáltatót, akinél képezhetnék magukat, lehetőséget kapnak egy általános vállalati tréningben való részvételre, melyet Ausztria Munkaügyi Központja finanszíroz (Arbeitsmarktservice, AMS).

Ezek az oktatási rendszerek jól mutatják, hogy nem feltétlenül a felsőoktatáson keresztül lehet a munkaerőpiac által igényelt képesítésekhez jutni. A VET-programok valódi alternatívát nyújthatnak: az egyének, és általában a társadalom is, megbecsülik őket. A VET-programok természetesen sokfélék, országonként változnak, ezért összehasonlításuk nem egyszerű feladat. Egy azonban bizonyos: azokban az országokban, ahol erős a szakképzés, ott sokak számára mintegy kiváltja a felsőoktatást (ezekben az or-

szágokban a felsőoktatásban részt vevők száma jellemzően nem magas). További fontos megfigyelés, hogy a szakképzési programokban egyre növekvő számban vesznek részt nők. Nemi különbségek változatlanul vannak: a férfiak inkább választják a műszaki, technikai, építőipari képzéseket, míg a nők inkább üzleti, jogi, társadalomtudományi, egészségügyi, jóléti és szolgáltatóipari képzettségeket nyújtó programokban vesznek részt.

Az egyik legnagyobb változás 2000 óta az, hogy szignifikánsan (10 százalékkal) emelkedett a felsőoktatásban részt vevők száma. Arányuk a legtöbb OECD-országban a 25–34 éves korosztályban a legmagasabb, vagyis a fiatalabbak tovább tanulnak, mint az idősebbek, mint a szüleik. Az oktatásba való bekapcsolódásnak, vagy az oktatásban „maradásnak” részben oka lehet egyfajta felismerés a jövőbeli munkaerő-piaci lehetőségekről, de motíváló erő lehet a munkanélküliségtől való félelem is.

A legszembetűnőbb változást Koreában tapasztalhatjuk. A fiatalok oktatásban való részvétele erőteljesen emelkedett: az 55–64 évesek idősebb felnőttekhez képest 25 százalékkal többen végeznek felsőfokú tanulmányokat a 25–34 éves korcsoportban. Franciaország, Chile és Lengyelország tekintetében is jelentős elmozdulás tapasztalható e téren. Németországban és az USA-ban a generációk közötti különbség alacsony, Izraelben pedig éppenséggel fordított a trend: a fiatalabbak kisebb arányban rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, mint az idős felnőtteknek (igaz, a különbség minimális).

Magyarország felsőoktatási részvételi mutatói az OECD-átlag alatt mozognak, de a 25–34 éves korosztály hazánkban is nagyobb arányban szerez diplomát a teljes felnőtt lakossághoz (a 25–64 évesekhez) képest.

Ha figyelembe vesszük a jelenlegi trendeket, kimondható, hogy a mai fiatalok 40 százaléka felsőfokú diplomát fog szerezni élete során. Hogy pontosan mikor, hány évesen végeznek, az függ a középiskolai és a felsőfokú oktatás hosszától (vagy például a kötelező katonai szolgálat idejétől, de az ösztöndíj-lehetőségektől is).

Az egyik oka annak, hogy nő a tanulmányok hossza, a felsőoktatási kínálat bővülésében rejlik. Ezt a folyamatot az oktatási rendszerek változásai, új programok, szakok megalakulása, a programok hosszának változásai, valamint a bolognai folyamat hatásai okozzák. A másik ok, ahogy

már említettük, a fiatalok munkanélküliségtől való félelme: inkább maradnak az oktatási rendszerekben, mint hogy munkanélküliként kelljen élniük. Az elmúlt 16 évben 20 százalékkal nőtt a felsőoktatásban részt vevők száma.

Mindez azt is jelenti, hogy a kormányok nagyobb költségekkel számolhatnak, ha nincs létszámstop az egyetemeken. S bár a nem dolgozó fiatalok nem fizetnek adót sem, ami bevételkiest jelent az államnak, hosszú távon magasabb keresetűek lesznek, és összességében több adót fizetnek, még ha rövidebb ideig teszik is azt.

A nemek közötti egyenlőség (egyenlőtlenség) az oktatásban való részvétel, munkanélküliségi ráta és jövedelem-eloszlás tekintetében jelentős különbségeket mutat. Elmondható, hogy míg 2000-ben még több felnőtt férfi vett részt felsőfokú oktatásban, addig mára már fordított a helyzet: az OECD-országokban a nők nagyobb arányban vesznek részt közép- és felsőfokú képzésen, mint a férfiak. Középfokon a nők átlagosan 84 százaléka tanul, a férfiaknak pedig a 81 százaléka. Úgy néz ki, hogy első nekifutásra több férfinak nem sikerül valamiért befejeznie tanulmányait, esetleg hamarabb lépnek ki a munkaerőpiacra. Görögországban, Izlandon és Portugáliában 15 százalékkal több nő marad a középfokú oktatásban. Csak Ausztriában, Csehországban és Németországban találunk valamivel több férfit a középfokú oktatásban, mint nőt, de a különbség elenyésző.

A tendencia egyébként még erőteljesebben látszik, ha a 25 év alattiakat vesszük figyelembe. 2011-ben a 25 év alattiak közül a középfokú és posztsekunder oktatásban 53 százalékból nő végeztek. Egyes országokban, három végzettből kettő biztosan nő (Ausztrália, Belgium, Brazília, Chile, Finnország, Indonézia, Izland, Írország, Hollandia, Portugália és Spanyolország).

Ma már a felsőoktatásban is nagyobb a nők, mint a férfiak részvétele (33, illetve 30 százalék). A nők legszembetűnőbb előretérése az évezred első évtizedében Ausztráliában, Írországon, Izraelben, Kanadában, Norvégiában, Új-Zélandon és Svédországban volt. Ugyanakkor a doktori fokozat megszerzésére változatlanul több férfi vállalkozik, mint nő.

A felsőfokú oktatásban részt vevők 70 százaléka szerez diplomát (legalább alapképzés). A nők nagyobb valószínűséggel teszik ezt, átlagosan 10 százalékkal nagyobb arányban. Magyarországnak valamennyi OECD-országhoz képest a legrosszab-

bak a mutatói. A hallgatók kevesebb mint 60 százaléka szerez diplomát. A sorban következő országok: USA, Svédország, Norvégia és Új-Zéland. 75 százalék feletti eredményt találunk Ausztráliában, Dániában, Finnországban, Franciaországban, Japánban és Spanyolországban.

Az elégtelen, nem hatékony képzésen túl számos oka lehet annak, hogy valaki abbahagyja tanulmányait. Előfordulhat, hogy a diák menet közben ébred rá arra, hogy nem a választott szakon akar tanulni, vagy, hogy az adott szak nem való neki. Előfordulhat, hogy épp az oktatás magas színvonalának nem bír megfelelni. Előfordulhat, hogy munkát ajánlanak neki mielőtt végezne, és inkább megszakítja tanulmányait. De az is lehetséges, hogy a tanultakat nem találja hasznosnak munkaerő-piaci szempontból, vagy a programot túl hosszúnak találja, különösen a munkaerőpiacról való kiesés tekintetében. A nappali tagozatos hallgatók egyébként 34 százalékkal nagyobb eséllyel végzik el a főiskolát, egyetemet, mint a részképzésben, levelező-képzésben részt vevő hallgatók.

A tandíjnak nincs szignifikáns befolyása a felsőoktatásból való kilépésre. Vannak olyan országok (például Olaszország), ahol a tandíj emelésevel próbálták rászorítani a diákokat egyetemi tanulmányaik befejezésére a normális időn túl egyetemre járók esetében, de nem jártak sikerrel. Néhány országban, ellenkezőleg, pont azért tartják alacsonyan a tandíjat, mert úgy gondolják, a magasabb tandíj meghosszabbítja azt az időt, amit a diák munkával kell töltsön, ahelyett hogy a tanulmányaival foglalkozna.

Végezetül szót kell ejtenünk azokról a 15 és 29 év közötti fiatalokról is, akik sem az oktatásban, képzésben, sem a munkaerőpiacon nincsenek jelen. Ezeknek a NEET-fiataloknak (Not in Education, Employment or Training) nemcsak saját életük nehéz, de a társadalom számára is komoly nehézséget jelentenek, hiszen nem egyszerűen munkanélküliek, hanem teljesen inaktívak, kiesnek a munkaerőpiacról, vagy sohasem dolgoztak, és nem keresnek munkát. Az OECD-országokban 2011-ben a 15–29 korosztály 15,1 százaléka tartozott ebbe a csoportba. Különösen a középiskolát el sem kezdő vagy abból kiesett 15–19 évesek veszélyeztetettek, akik még az álláskeresést sem kezdték meg. Az ő oktatásba vagy munkaerőpiacra való visszatérésük vélhetően sokkal nagyobb kihívást jelent majd az elkövetkezendő években a kormányok számára, mint az állás-
 lan, ám képzett emberek munkalehetőségének megteremtése.

lan, ám képzett emberek munkalehetőségének megteremtése.

(OECD: *Education at a Glance 2013: OECD Indicators*. Paris, OECD Publishing, 2013.)

Hargitai Lilla

AZ EXPANZIÓ VÉGE?

„Ha valaki képes a számomra szükséges kompetenciákat átadni és munkát is kapok, akkor tudom, hogy elérem a céljaimat.”

(fiatal etióp nő)

Tavaly lett tízéves az UNESCO *Oktatást mindenkinek!* (Education for All!) c. sorozata.¹ A 2012-es kötet *Fiatalok és Kompetenciák: Működőképes oktatást!* címet viseli. Tudatában vagyunk a „skill” szó fordításáról szóló hosszú hazai vitáknak – a munkaerő-piaci bemenet oldaláról közelítve ezért mi most „kompetenciá”-ra fordítjuk. Ez a megközelítés talán az oktatáspolitikán belüli végeérhetetlen szakmai viták lezárását is elősegítheti. Jelen recenzió e kötet főbb megállapításait tekinti át (itt hívjuk fel az olvasó figyelmét arra, hogy az új, 2013-as kötet, *Tanulás és Tanítás* címen,² már előkészület alatt áll). Már a kötet bevezetője jelzi, hogy az elmúlt tíz év, amelyen a könyvsorozat átível, fundamentális változásokkal teli, amelyek végkimenete még alig-alig sejthető. Az évkönyv kiadásának apropója az UNESCO 2000-es dakari konferenciáján elfogadott globális oktatáspolitikai alapelvek és célok 2015-ig történő megvalósulásának nyomon követése (policy loop) és azok teljesíthetőségének vizsgálata.

*

A kötet hangvételéhez képest még messzibbnek tűnnek a '90-es évek optimizmustól és erőtől duzzadó dokumentumai, az UNESCO *Dolgozó-jelentés*³ vagy az Európai Községek Fehér Könyve a 21. század várható kihívásairól, ahol a kommunizmus bukása, a gazdasági növekedés, a munkaerőpiac expanziója és egy ígérettel új infokommunikációs ágazat a legtöbb nemzetközi szereplőt a „tanulni, tanulni, tanulni” jel-

1 Unesco, [link 1](#).

2 Unesco, [link 2](#).

3 Unesco, [link 3](#).